

DOI: 10.36695/2219-5521.1.2023.35

УДК 342.9+347.4

О. О. БРИГІНЕЦЬ

*Олександр Олексійович Бригінець, доктор юридичних наук, професор, професор кафедри конституційного, адміністративного та фінансового права Хмельницького університету управління та права імені Леоніда Юзькова**

ORCID: 0000-0003-4058-7566

ПРАВОВЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ДІЯЛЬНОСТІ АДВОКАТУРИ В ДОГОВІРНИХ ВІДНОСИНАХ (ВІТЧИЗНЯНИЙ І ЗАРУБІЖНИЙ ДОСВІД)

Постановка проблеми. У сучасних умовах важливими є питання швидкої адаптації до змін у непростих умовах, які переживає наша держава. Враховуючи те, що право на звернення особи до суду за захистом своїх порушених, невизнаних або оспорюваних прав, свобод чи інтересів закріплене безпосередньо в Конституції України¹, Кодексі адміністративного судочинства України², Цивільному кодексі України³ та в інших нормативно-правових актах, дуже важливим є забезпечення належного стану незалежної адвокатури як інституту здійснення захисту, представництва та надання інших видів правової допомоги клієнтам. Виступаючи гарантом такого права, наша держава встановлює процедури його реалізації, зокрема обов'язок відповідних державних органів та їх посадових осіб розглядати й вживати заходів з вирішення питань клієнтів, які потребують урегулювання. Клієнтами, тобто особами, що потребують захисту, можуть виступати фізична або юридична особа, держава, орган державної влади, орган місцевого самоврядування, в інтересах яких здійснюється адвокатська діяльність. І в умовах запровадження на всій території держави воєнного стану як особливого правового режиму, що у лютому 2022 р. був введений на території України, саме адвокатура здійснює захист, представництво або надання інших видів правової допомоги клієнтам, враховуючи особливості динаміки змін чинного законодавства.

Для розкриття питання проблемних аспектів оформлення повноваження адвокатури у процесі поставлено завдання: провести теоретичний аналіз підстав для здійснення адвокатської діяльності і висвітлити сучасні практичні перешкоди у їх реалізації. Також на підставі зазначеного аналізу робиться спроба виробити власне бачення підстав для участі адвокатури в судовому процесі у сучасних непростих умовах розвитку нашої держави.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Ступінь розробленості питань участі адвокатури в сучасному судочинстві донедавна вважався надзвичайно високим. Але на початку 2022 р. почало стрімко змінюватися законодавче поле, в цих умовах законодавство, як і раніше, має захищати права і свободи людини і громадянина, що також прямо закріплено у Конституції України. Серед вчених, які раніше досліджували відповідну проблематику, – А. Гудима⁴, О. Капля⁵, О. Михайлов⁶, Н. Чудик⁷ та ін. Водночас комплексно до питань адвокатури в сучасному судочинстві на сучасному етапі розвитку держави ще ніхто не приступив.

Формулювання мети статті. З огляду на викладене метою статті є визначення особливостей природи і сутності правового забезпечення діяльності адвокатури у договірних відносинах. Планується також провести порівняння цієї діяльності з зарубіжними аналогами.

Викладення основного матеріалу. Наша Конституція ще з 1996 р. визначає Україну як суверенну, незалежну, демократичну, соціальну і правову державу. Людина, її життя і здоров'я, честь і гідність, недоторканність і безпека визнаються в нашій країні найвищою соціальною цінністю. Утвердження й забезпечення прав і свобод людини визначають зміст і спрямованість діяльності держави, за яку вона відповідає перед громадянами. Визначення завдань держави у Конституції, безперечно, сприяє зміцненню законності

© О. О. Бригінець, 2023

* *Oleksandr Bryhinets, Doctor sciences of Law, Professor, Professor of Constitutional, Administrative and Financial Law Department of Leonid Yuzkov Khmelnytskyi University of Management and Law*

та правопорядку в державі. Відзначимо, що в сучасних умовах розвитку суспільства проблема прав людини набула глобального значення, адже ми в різних засобах інформації можемо щоденно спостерігати, як порушуються права людей, або ж їм не надається належний правовий захист. У європейських державах відповідно отримання прав і свобод людини стало символом справедливості у внутрішніх і зовнішніх справах, і є одним із визначальних критеріїв їх розвитку на шляху побудови людяності. Найбільш повному здійсненню права особи на судовий захист значною мірою сприяє юридична допомога, надання якої передбачено законодавством. Така допомога громадянам може надаватися в різноманітних формах, у тому числі й у формі представництва в судових справах. А представництво адвоката в процесі, звісно, є більш досконалою формою надання юридичної допомоги, оскільки, як правило, громадяни не мають достатніх спеціальних правових знань для особистого захисту прав, свобод, охоронюваних законом інтересів.

Правовим статусом адвоката у адміністративному судочинстві є захист прав, свобод та інтересів фізичних осіб у сфері публічно-правових відносин від порушень з боку органів державної влади, органів місцевого самоврядування, їхніх посадових і службових осіб, інших суб'єктів при здійсненні ними владних управлінських функцій на основі законодавства, у тому числі на виконання делегованих повноважень. Як представник в адміністративній справі насамперед може брати участь адвокат чи інший фахівець у галузі права, які відповідно до закону надають правову допомогу⁸.

Подальший розвиток на шляху розбудови правової держави зумовлює особливу потребу фізичних і юридичних осіб та інших клієнтів адвокатів у належній якості правовій допомозі, що, своєю чергою, сприятиме підвищенню правового захисту цих суб'єктів судочинства. Адвокати виступають основними суб'єктами, на яких покладено обов'язок надання такої допомоги, а їхня діяльність є індикатором рівня розвитку демократії в суспільстві та основною ознакою рівня захищеності прав людини. Надання такої правової допомоги полягає у наданні правових послуг, спрямованих на забезпечення реалізації прав і свобод людини і громадянина, захисту цих прав і свобод, їх відновлення у разі порушення. Окремим аспектом є надання правових послуг, що виражається у наданні правової інформації, консультацій і роз'яснень з правових питань; складенні заяв, скарг, процесуальних та інших документів правового характеру; здійсненні представництва інтересів особи в судах, інших державних органах, органах місцевого самоврядування, перед іншими особами; забезпеченні захисту особи від обвинувачення; наданні особі допомоги в забезпеченні доступу особи до вторинної правової допомоги та медіації⁹. Свою діяльність адвокат, у тому числі та при здійсненні ним представницьких функцій у сучасному судочинстві, може виконувати лише на підставі оформлення тим чи іншим чином своїх повноважень. Відповідно належне оформлення повноважень адвоката є важливим елементом, гарантією успіху всієї, як підготовчої, так і надалі всієї процесуальної, діяльності адвоката.

Правова допомога при здійсненні захисту прав і охоронюваних законом інтересів громадян і юридичних осіб у суді реалізується у формі представництва, але особа може брати і самостійну участь у розгляді спору. При цьому участь представника може бути зумовлена як неможливістю особистої участі особи, яка є стороною у справі, через її невідздатність, так і просто бажанням зацікавлених осіб отримати кваліфіковану професійну допомогу при розгляді справи у суді.

Роль адвоката у забезпеченні цього права визначено Конституцією України (конкретно конституційний статус адвокатури встановлено ст. 59, за якою кожен має право на правову допомогу та є вільним у виборі захисника своїх прав, для забезпечення права на захист від обвинувачення і надання правової допомоги при вирішенні справ у судах та інших державних органах в Україні діє адвокатура). Наведені норми є основоположними на стадії виникнення взаємовідносин між особою й адвокатом, котрий є її представником.

Як свідчить судова практика, від загальної кількості справ, у яких беруть участь представники сторін, більшість їх розглядається за участю адвокатів. Саме його участь у суді надає змогу особі, права та законні інтереси якої порушено, отримати кваліфіковану юридичну допомогу та повною мірою захистити свої права та законні інтереси. Правосуддя певною мірою відбиває професіоналізм юридичної практики в цілому та ступінь захищеності суб'єктивних прав і охоронюваних законом інтересів громадян. Відповідно до Конституції України права і свободи людини і громадянина захищаються судом, кожному гарантується право на оскарження в суді рішень, дій чи бездіяльності органів державної влади, органів місцевого самоврядування, посадових і службових осіб.

До головних функцій адвоката в адміністративному процесі відносимо представницьку і консультативну функції, які він виконує безпосередньо, а також превентивну, відновлювальну та охоронну функції, які є для адвоката супутніми. Формулюючи завдання та функції адвоката в адміністративному процесі, ми спираємося на ст. 19 Закону України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність», у якій перелічено такі види адвокатської діяльності, як: надання правової інформації, консультацій і роз'яснень з правових питань, правовий супровід діяльності юридичних і фізичних осіб, органів державної влади, органів місцевого самоврядування, держави; складення заяв, скарг, процесуальних та інших документів правового характеру; представництво інтересів фізичних і юридичних осіб у судах під час здійснення цивільного, господарського, адміністративного та конституційного судочинства, а також в інших державних органах, перед фізичними та юридичними особами; представництво інтересів фізичних і юридичних осіб, держави, органів державної влади, органів місцевого самоврядування в іноземних, міжнародних судових органах, якщо інше не встановлено законодавством іноземних держав, статутними документами міжнародних судових органів та інших міжнародних організацій або міжнародними договорами, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України, та інші¹⁰.

Механізм правового регулювання правосуддя з судових справ не тільки визначає порядок реалізації конституційного права громадян на судовий захист відповідно до норм внутрішнього національного законодавства, а й є передумовою використання міжнародних судових інститутів захисту прав людини. Це особливо важливо у зв'язку із вступом України до Ради Європи та ратифікацією Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод.

Серед держав, які розпочали своє існування у минулому столітті, та досвід яких варто переймати, виділяється Ізраїль, де система надання юридичної допомоги почала діяти 1972 р. у зв'язку з ухваленням Закону «Про надання юридичної допомоги у цивільних справах». У 1995 р. було створено Бюро громадського захисника, що є структурним підрозділом Міністерства юстиції, а також – Рада громадського захисника, що складається з п'яти осіб. В Ізраїлі діє змішана модель надання безкоштовної юридичної допомоги, що поєднує елементи моделі державних захисників, які є штатними державними службовцями, та елементи моделі приватнопрактикуючих адвокатів, які працюють за контрактом з Бюро державного захисника та забезпечують захист незаможних обвинувачених.

Ізраїльська система надання юридичної допомоги поділена на дві важливі складові: одна пов'язана із забезпеченням надання юридичних послуг у цивільних справах; інша – з наданням юридичної допомоги у кримінальних справах Офісом громадських адвокатів. Юридичні консультації надають також юридичні клініки при університетах, до складу яких входять, головним чином, студенти, які можуть отримати академічні бали за участь у практичних курсах юридичної допомоги¹¹.

Поруч із правами, обов'язками та гарантіями діяльності адвоката в Законі України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність» визначено ряд адміністративно-правових обмежень, що виявляються у вигляді заборон у діяльності адвоката¹². Наприклад, адвокату забороняється: використовувати свої права всупереч правам, свободам і законним інтересам клієнта; без згоди клієнта розголошувати відомості, що становлять адвокатську таємницю, використовувати їх у своїх інтересах або інтересах третіх осіб; займати у справі позицію всупереч волі клієнта, крім випадків, якщо адвокат впевнений у самообмові клієнта; відмовлятися від надання правової допомоги, крім випадків, установлених законом. Порушення зазначених обмежень є підставою для притягнення адвоката до юридичної відповідальності, яка передбачена Законом України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність».

Висновки. Як бачимо, останні реформи в нашій адвокатурі багато в чому наслідують досвід Ізраїлю, що дає змогу нашій правовій системі в аспекті правового забезпечення діяльності адвокатури у договірних відносинах уникнути масштабних проблем. Адвокатура також реалізує себе як соціальний інститут. Вона виконує як державно значимі функції, так і завдання, які зумовлені приватними інтересами фізичних та юридичних осіб. Вочевидь після завершення бойових дій правове середовище України зазнає суттєвих змін. Зміняться й пріоритетні потреби у сфері захисту національних інтересів та подальшого розвитку держави. З огляду на це згодом має бути започаткований новий цикл стратегічного планування, за результатами якого доцільно внести доповнення при розбудові правової держави в Україні.

¹ Конституція України від 28.06.1996 № 254к/96. *Відомості Верховної Ради України*. 1996. № 30. Ст. 141.

² Кодекс адміністративного судочинства України. *Відомості Верховної Ради України*. 2005. № 35–36, № 37. Ст. 446.

³ Цивільний кодекс України: Кодекс України; Закон, Кодекс від 16.01.2003 № 435-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15#Text>

⁴ Гудима А. Про правову допомогу адвоката в адміністративно-деліктному процесі: зарубіжний досвід. *Visegrad Journal on Human Rights*. 2016. Вип. 1. С. 107–112.

⁵ Капля О. Забезпечення права на правову допомогу як принцип адміністративного судочинства України. *Підприємництво, господарство і право*. 2017. Вип. 8. С. 107–111.

⁶ Михайлов О. М. Суб'єкти адміністративного процесу (судочинства): підходи до класифікації. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2014. Вип. 6. С. 131–138.

⁷ Чудик Н. Участь адвоката в адміністративному процесі. *Актуальні проблеми правознавства*. 2018. Вип. 4. С. 34–39.

⁸ Кодекс адміністративного судочинства України. *Відомості Верховної Ради України*. 2005. № 35–36, № 37. Ст. 446.

⁹ Про безоплатну правову допомогу: Закон України від 02.06.2011 № 3460-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3460-17#Text>

¹⁰ Про адвокатуру та адвокатську діяльність: Закон України від 05.07.2012 р. № 5076-VI. URL: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/5076-17/page2>

¹¹ Моше Хакохем. Создание в Израиле правовой системы предоставления юридической помощи, основанной на принципе соблюдения прав человека. *Правовые инициативы*. 2004. Февраль. С. 59.

¹² Про адвокатуру та адвокатську діяльність: Закон України від 05.07.2012 р. № 5076-VI. URL: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/5076-17/page2>

Резюме

Бригінець О. О. Правове забезпечення діяльності адвокатури в договірних відносинах (вітчизняний і зарубіжний досвід).

У статті досліджується проблема визначення сутності функцій держави. Запропоновано започаткувати новий цикл стратегічного планування, за результатами якого доцільно внести уточнення до концепції розбудови правової держави в Україні. Визначено, що механізм правового регулювання правосуддя з судових справ не тільки визначає порядок реалізації конституційного права громадян на судовий захист відповідно до норм внутрішнього національного законодавства, а й є передумовою

використання міжнародних судових інститутів захисту прав людини. Доведено, що адвокатура також реалізує себе як соціальний інститут, вона виконує як державно значущі функції, так і завдання, які зумовлені приватними інтересами фізичних та юридичних осіб.

Ключові слова: адвокатура, адміністративне судочинство, реформа адвокатури, договірні відносини, суб'єкти, зобов'язання, надання послуг, джерела права, істотні умови договору.

Summary

Oleksandr Bryhinets. Legal support of advocacy activities in contractual relations (domestic and foreign experience).

The article examines the problem of determining the essence of state functions. In order to reveal the issue of the problematic aspects of the attorney's authorization in the process, it is necessary to set a task: to conduct a theoretical analysis of the reasons for the implementation of advocacy activities, as well as to highlight modern practical obstacles in their implementation. It is also necessary, on the basis of the above analysis, to develop one's own vision of the reasons for the participation of lawyers in the civil process in the current difficult conditions of the development of our country.

In the modern conditions of the development of society, the problem of human rights has acquired global importance, because we can observe in various media every day how people's rights are violated, or they are not provided with adequate legal protection (according to the constitution). In European countries, the acquisition of human rights and freedoms has become a symbol of justice in internal and external affairs, and is one of the defining criteria for their development on the way to building humanity.

It was determined that the legal status of a lawyer in administrative proceedings is to protect the rights, freedoms and interests of individuals in the sphere of public-legal relations from violations by state authorities, local self-government bodies, their officials and officials, and other subjects in the exercise of their power management functions based on legislation, including the implementation of delegated powers. As a representative in an administrative case, a lawyer or other specialist in the field of law, who in accordance with the law provide legal assistance, may first of all participate. The lawyer's participation in the process consists in his representation and protection of violated, unrecognized or contested rights, freedoms and legitimate interests of other persons (natural and legal entities) and in assisting the court in comprehensive, full and objective clarification of all the circumstances of the case.

It is proposed to start a new cycle of strategic planning, based on the results of which it is advisable to make clarifications to the concept of building a legal state in Ukraine. It was determined that the mechanism of legal regulation of justice in court cases not only determines the procedure for realizing the constitutional right of citizens to judicial protection in accordance with the norms of domestic national legislation, but is also a prerequisite for the use of international judicial institutions for the protection of human rights. It has been proven that the legal profession also realizes itself as a social institution, it performs both state-relevant functions and tasks determined by the private interests of individuals and legal entities.

Key words: advocacy, administrative proceedings, reform of advocacy, contractual relations, subjects, obligations, provision of services, sources of law, essential terms of the contract.

DOI: 10.36695/2219-5521.1.2023.36

УДК 342.9

А. Ю. ОЛІЙНИК, О. М. КОВАЛЬ

*Анатолій Юхимович Олійник, кандидат юридичних наук, професор, професор кафедри приватного та публічного права Київського національного університету технологій та дизайну**

ORCID: 0000-0002-6245-4804

*Ольга Миколаївна Коваль, кандидат юридичних наук, доцент, доцент кафедри приватного та публічного права Київського національного університету технологій та дизайну***

ORCID: 0000-0003-1509-7258

АДВОКАТУРА В СИСТЕМІ СУБ'ЄКТІВ АДМІНІСТРАТИВНО-ПРАВОВОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ РЕАЛІЗАЦІЇ ПРАВОЗАХИСНОЇ ФУНКЦІЇ УКРАЇНСЬКОЇ ДЕРЖАВИ

Постановка проблеми. Сьогодні правозахисна функція є однією з пріоритетних функцій сучасної держави. Головна її ознака – захист прав, свобод і законних інтересів людини і громадянина, разом із визнанням і дотриманням, що визначено єдиним обов'язком Української держави, зафіксованим у Конституції України¹. Ефективна реалізація правозахисної функції неможлива без її відповідного правового забезпечення.

© А. Ю. Олійник, О. М. Коваль, 2023

* *Anatoliy Oliynyk, PhD of Law, Professor, Professor of the department of private and public law, Kyiv National University of Technologies and Design*

** *Olga Koval, PhD of Law, Assistant Professor, Assistant Professor of the department of private and public law, Kyiv National University of Technologies and Design*